

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО. КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.161.2'373.4:355.01

DOI: 10.31651/2226-4388-2023-35-116-124

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «РОСІЯ» В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНЦІВ СЬОГОДЕННЯ

*Р. О. Христіанінова, доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри української мови,
Запорізький національний університет
(Запоріжжя, Україна)*

e-mail: khrystianinova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0045-1026>

У статті проаналізовано структуру концепту «Росія» в мовній картині світу українців періоду російсько-української війни 2022–2023 років. Констатовано, що повномасштабне вторгнення російських військ в Україну спричинило зміну соціокультурного уявлення українців про сучасну Росію та зміну змісту концепту «Росія» в їхній мовній картині світу. Мета дослідження – виявити й описати зміст і структуру концепту «Росія» в мовній картині світу українців у реаліях російсько-української війни 2022–2023 років на основі аналізу вторинних найменувань країни-агресора. Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що вперше на широкому фактичному матеріалі вторинних найменувань ворожої держави, зібраному протягом 2022–2023 років, описано інтерпретаційне поле концепту «Росія». Виокремлено п'ять груп вторинних найменувань ворожої країни: 1) похідні від нормативних назв країни-ворога; 2) утворені від неофіційних назв країни-агресора; 3) утворені від зневажливих назв жителів Росії; 4) які виникли внаслідок семантичної деривації слів, раніше не асоційованих із поняттям «Росія»; 5) що виникли на основі поєднання лексеми стан з характеристичною лексемою. Окреслено ознаки концепту «Росія», які формують його інтерпретаційне поле в мовній картині світу українців. Зроблено висновок, що концептуальний імідж Росії в мовній картині світу українців визначають такі її характеристики: країна, що не заслуговує на повагу, не відповідає сучасному розумінню держави як соціального інституту, морально деградує, є осередком зла та несе загрозу міжнародному порядку.

Ключові слова: *концепт, ядро концепту, периферія концепту, поняттєвий складник концепту, інтерпретаційне поле концепту, похідне найменування, семантична деривація.*

Актуальність. До подій 2014 року уявлення про Росію як державу в українців було неоднозначним. Нав'язувана в роки СРСР теорія про спільні корені двох сусідніх народів, численні родинні зв'язки українських і російських сімей після здобуття незалежності ще підтримували в багатьох українців позитивне ставлення до росіян і Росії. Лише частина наших співвітчизників убачала в північному сусідові державу з імперськими амбіціями, що постійно втручається в життя України, намагається контролювати її, поставити в реальну залежність. Але після анексії Криму та значних територій Донецької і Луганської областей уже в більшості наших громадян викристалізовується розуміння Росії як ворожої держави, що є реальною загрозою для України й українців. Із цього часу ставлення українців до сусідньої держави і її жителів змінюється на негативне, а з перших днів повномасштабного вторгнення це почуття переростає в ненависть і несприйняття всього російського. Зміна соціокультурного уявлення про сучасну Росію знаходить відображення і в мовній картині світу українців, відповідно концепт «Росія» набуває нового змісту, а

отже, потребує подальшого дослідження, що й визначає актуальність пропонованої розвідки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню мовних засобів моделювання образу Росії в українських ЗМІ присвячено розвідки польського мовознавця Л. Малецькі та українського лінгвіста М. Степаненка. Обидва дослідники наголошують, що образ, у якому постає ця країна в українській публіцистиці, загалом різко негативний. За спостереженнями Л. Малецькі, імідж Росії моделюють такі лексико-граматичні розряди лексем: 1) іменники *агресор*, (*гіпер*)*агресивність*, *анексія*, *війна*, *ворог*, *втручання*, *загострення*, *зверхність*, *зневага*, *ескалація*, *імперія*, *інтервенція*, *конфлікт*, *напруження*, *небезпека*, *провокація*, *розподіл*, *сила*, *тиск*, *чужий* і т. д.; 2) прикметники: *авторитарний*, *агресивний*, *ворожий*, *вulgарний*, *деспотичний*, *імперіалістичний*, *інший*, *небезпечний*, *непередбачуваний*, *тоталітарний* тощо; 3) дієслова, що вказують на деструктивну діяльність: *атакувати*, *втручатися*, *дестабілізувати*, *напасти*, *окупувати*, *покарати*, *провокувати*, *воювати* (3, с. 89). Низку негативних характеристик Росії значно доповнено в статті М. Степаненка: *державо-загарбниця*, *державо-окупант частин української території*, *навіжений сусід*, *східний імперський сусід*, *сусід-агресор*, *сусід-загарбник із завидючими очима*, *сусідня неофашистська держава*, *хронічно хвора на імперські марення*, *екзистенційний довічний ворог України*, *вічний історичний ворог України*, *одвічний жорстокий ворог*, *путінська кремлівська Раша*, *путінська Московія*, *кривава імперія Путіна* тощо (8, с. 60–61). У 2022 р. з'явилася ще одна стаття, присвячена мовним засобам репрезентації образу Росії як ворога, у якій зафіксовано нові сполуки та лексеми для зображення Росії в дискурсі засобів масової інформації періоду російсько-української війни: *державо-терорист*, *державо / країна – спонсор тероризму*, *країна – професійний вбивця*, а також низка лексем, що до війни були за межею норми й не могли потрапити в публіцистичний дискурс – *кацапстан*, *кацапія*, *кацапетовка*, *кацапурія*, *кацаплярдія*, *оркостан*, *мордор*, *болото* (1, с. 31–32). Однак ці статті не вичерпують усієї різноманітності засобів реалізації концепту «Росія» в мовній картині світу українців, нові засоби з'являються майже щоденно, поглиблюючи й вияскравлюючи образ ворожої країни, акцентуючи на різноманітних її негативних ознаках. Л. Малецькі, завершуючи свою публікацію, слушно наголошував, що «концептуальний імідж Росії в досліджених сюжетах друкованих ЗМІ не репрезентований як постійний і остаточний: політичні, економічні та соціальні маркери впливають на поступове його оновлення й поповнення новими семантичними й прагматичними характеристиками» (3, с. 89). Особливо вирізняємо мовні засоби змалювання Росії в живому народному мовленні, що яскраво представлене в різноманітних телеграм-каналах та інтернет-спільнотах. Натепер жодної розвідки, присвяченої вивченню мовних засобів репрезентації образу Росії саме в живому народному мовленні, ми не зафіксували.

Мета дослідження – виявити й описати зміст і структуру концепту «Росія» в мовній картині світу українців у реаліях російсько-української війни 2022–2023 років на основі аналізу вторинних найменувань країни-агресора в живому народному мовленні.

Матеріали й методи дослідження. Джерельною базою для добору фактичного матеріалу слугували дописи в соціальних мережах та їх обговорення. Основний масив матеріалу відібрано з телеграм-каналів сил спротиву на тимчасово окупованій території. У пропонованому дослідженні використано такі методи: аналіз наукових праць із мовознавства та культурології, присвячених розгляданій проблемі, – для окреслення теоретичного підґрунтя дослідження; контекстуальний аналіз – для виявлення конотації утворених назв ворожої держави в контексті; метод інтерпретації – для пояснення змісту лексем-найменувань; описовий метод – для систематизації та класифікації досліджуваного мовного матеріалу.

Результати дослідження та їх обговорення. У сучасному мовознавстві концепт належить до питань, які постають активно обговорюваними, але дискусійними, такими, що не мають єдиного чітко визначеного трактування та потребують подальших

теоретичних розмислів. Різні погляди на розуміння концепту, його сутність, структуру, засоби вираження висвітлено в статті М. Полюжина (6, с. 215–216). Автор запропонованої розвідки не ставить перед собою завдання теоретично обґрунтувати це поняття, тому вихідним для нас є запропоноване М. Полюжиным розуміння концепту як складної ментальної одиниці високого рівня абстрагування в повному обсязі її змісту, включно з конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. На думку дослідника, концепти містять не тільки поняття про класи предметів і явищ довкілля, а й асоціативне соціокультурне уявлення про них в узагальненому вигляді. Концепт набуває об'єктивації через мовні одиниці – лексеми або словосполучення, проте зміст концепту й відповідної мовної одиниці ототожнювати не варто. Зміст концепту – це результат реконструйованого розуміння слів, контекстів і текстів, у яких сформовано узагальнене уявлення про певний факт свідомості, а також зароджуються всі ті складники, які сукупно входять у розуміння терміна «концепт» (там само, с. 218). Учений виокремлює ядро і периферію концепту. Ядром концепту є його чуттєво-наочний образ. Він формується на основі особистісного досвіду й тому гранично конкретний (там само, с. 218). Периферію концепту утворює його «інтерпретаційне поле», яке охоплює оцінки й трактування різних ознак концепту носіями однієї мови. Воно репрезентоване сукупністю слабоструктурованих предикацій, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак і їхніх сполучень у вигляді тверджень і настанов, які впливають на зміст концепту в певній культурі (там само, с. 220).

Ядро концепту репрезентує його поняттєвий складник, що формується наявною інформацією про реальний або уявлюваний об'єкт – основу для утворення концепту (там само, с. 218). Отже, поняттєвий складник концепту «Росія» можна визначити так: 1) трансконтинентальна держава в Східній Європі та Північній Азії; 2) велика за розміром і кількістю населення; 3) багатонаціональна; 4) за розвитком економіки належить до країн, що розвиваються; 5) ядерна, має великий запас зброї масового ураження; 6) веде агресивну політику, після розпаду СРСР брала участь у низці воєн; 7) держава-терорист і спонсор тероризму (Росія. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>).

Для дослідників мови цікавим постає інтерпретаційне поле концепту, вивчення якого дає змогу окреслити всю різноманітність і глибину цього концепту через суб'єктивне його сприйняття носіями мови. Як було зауважено вище, дослідники відзначають загалом різко негативний образ Росії в мовній картині світу українців. Зібраний нами фактичний матеріал поглиблює вже сформований негативний образ Росії, вияскравлює всі її антигуманні риси.

Українці, що переживають страхіття війни, емоційно не сприймають ворожу країну як нормальну, дозволяють собі висловлюватися про неї презирливо, використовуючи лексику, що раніше була за межею норми. Підтримуємо висновок дослідниці українського національного дискурсу в умовах війни Н. Москаленко про те, що відбувається феноменальне перетворення «мовленнєвого злочину» на комунікаційний жест спротиву, відповідно, оцінна координата змінює свій вектор: те, що до війни було б сприймане як безсумнівно негативне, стає апріорі позитивним; лінгвістичне порушення мовленнєвої поведінки отримує позитивну оцінку багатьох українців. Відповідно відбувається схвалення й підтримка того, що мовленнєвий вчинок із позитивною конотацією може бути реалізований через порушення узуальних мовленнєвих явищ (5, с. 15–16). Такий жест свідчить про внутрішній спротив українців, їхню ненависть до всього того, що принесла ворожа країна на нашу землю.

Загалом інтерпретаційне поле концепту «Росія» в мовній картині світу українців репрезентоване негативно забарвленими лексемами-новотворами, уживаними як вторинні назви ворожої країни, та перифрастичними конструкціями.

Негативно забарвлені новотвори-назви ворожої країни за походженням можна об'єднати в кілька груп: 1) похідні від нормативних назв країни-ворога; 2) утворені від неофіційних назв країни-агресора; 3) утворені від зневажливих назв жителів Росії; 4) які

виникли внаслідок семантичної деривації слів, раніше не асоційованих із поняттям «Росія»; 5) що виникли на основі поєднання лексеми *стан* із характеристичною лексемою.

Номінації, похідні від нормативних назв країни-ворога, українці творять на основі лексеми *Росія*, лексичного сповосполучення *Російська Федерація* та абрєвіатури *РФ*. Наголосимо, що українці для найменування країни-ворога вживають і самі ці назви, але пишуть їх із малої літери, що абсолютно суперечить нормам написання офіційних і неофіційних назв країн: *На росії готується заборона Гаррі Поттера* (ППО – NewsuaНовини. 23 листопада 2022); *Окрім того, асамблея закликала створити спеціальний Міжнародний трибунал щодо агресії росії* (Запоріжжя.Інфо. 21 листопада 2022); *Оперативна інформація ДСНС щодо наслідків ведення бойових дій російською федерацією* (<https://dsns.gov.ua/>. 12.11.2023); *24 листопада військові рф обстріляли Херсон 17 разів* (Країна інфо. 24 листопада 2022). Таке порушення норм написання відбулося спонтанно й повсюдно. Погоджуємося з думкою Н. Москаленко про те, що цей мовленнєвий жест відображає загальнонаціональну інтенцію викреслити денотат «Росія» з простору української картини світу, мовленнєво помститися, викидаючи цей онім за межі апріорі правильного. Такий підсвідомий колективний мовленнєвий жест більш валідний, ніж відверті висловлювання негативного змісту щодо ворожої країни, тому що він іде з простору безособової феноменологічної реальності (5, с. 15).

Широко представлені в аналізованих дискурсах похідні від лексеми *Росія* назви ворожої країни, утворені через навмисне спотворення її написання та звучання. Для надання негативної конотації використовують зазвичай російську транслітерацію: *росія – расія, расея, расея, расея, расея: московський піп заявляє, що якщо прийде кінець расіє, то прийде кінець всьому світу* (ППО – NewsuaНовини. 19 січня 2023); *Мати руснявий паспорт – означає не мати доступу до жодної країни, крім расеї* (Реальна війна. 18 листопада 2022); *Взагалі расея – це не держава, це якась секта* (Бердянськ в окупації. 3 січня 2023); *Така кількість бажуючих зд@хнути за расеєю, що вже змушені залучати гастролерів* (Запоріжжя.Інфо. 17 січня 2023). Трапляються написання назви ворожої держави, утворені з використанням субституції – кириличну літеру *с* замінено латинською літерою *z*: *rozzia, razzeя, raZia*. Латинські літери *Z, V, O* були нанесені фарбою на військовій техніці росіян, які вдерлися на територію нашої країни 24 лютого 2022 року. За словами військових експертів, спочатку це було лише маркування напрямів розгортання військових частин. А вже в березні 2022 року Міністерство оборони РФ пояснило значення латинських літер на військовій техніці, буква *Z* означає «За перемогу» (4). Названа літера стала символом російського вторгнення, прибічники вторгнення почали ставити її на цивільному транспорті, використовувати в логотипах корпорацій та газет, рекламних плакатах тощо. Натомість критики вторгнення Росії називають цю літеру «новою свастикою». Українці з перших днів вторгнення сприйняли цю позначку з ненавистю, військову техніку ворога, позначену літерою *Z*, називали «зетками». Літера *Z* стала для них уособленням ворога. Пізніше цю букву почали використовувати в спотвореній назві ворожої країни, щоб передати всю глибину ненависті до неї: *Бруд і сміття. Справжня rozzia* (Березовий сок. 26 лютого 2023); *Рашистів даліше їхніх кордонів нікуди не пускати. Хай воняють у себе на razzei!!!!* (Нейтральна зона, 19 грудня 2022); *Ну ось тепер Ізраїль, який не хотів допомогати Україні, боячись розлютити raZiu, став жертвою, очевидно не без опосередкованої або безпосередньої допомоги ірано-рашистських терористів* (Бердянськ в окупації. 7 жовтня 2023).

Засвідчено також назви ворожої держави, що мають аналогію з обценними та лайливими лексемами – *рососія, расасія, срасія: В пономаря майже всі були любителі рососії* (Бердянськ в окупації. 3 січня 2023); *А по-друге, ви можете собі малювати яку завгодно жахливу картину про мощну расасію, але реальність раз за разом показує, що це півень з лайна, що має форму країни* (Шрайк Ньюс, 16 січня 2023); *При цьому, на самій срасії корупція має форму державної політики і є фундаментом диктатури пуплера* (Бердянськ в окупації, 29 серпня 2023). Інколи трапляються відразу два способи

спотворення назви країни-агресора, що є маркером надзвичайно високого рівня ненависті до ворожої держави: **RoZcossia** – *єдина в світі країна, де вже більше, як 100 років, затаємнічені архіви* (Бердянськ в окупації. 23 серпня 2023).

Прозору етимологію виявляє широко вживана в мовленні сучасних українців назва *рабсія*, яку легко асоціюємо зі словом *раб*. Українці небезпідставно вбачають у жителях Росії рабів путінського режиму: **рабсія готуватиметься до наступного масованого удару по Україні близько тижня**, – ГУР (Запоріжжя.Інфо. 24 листопада 2022).

Зрідка трапляється для називання країни-агресора лексема *раїсія*: *раїсія сьогодні – приклад індукованого психозу* (Березовый сок, 4 січня 2023). Слово *раїс* має арабські корені, де воно позначає ‘головний’, ‘керівник’. Відоме й інше значення цього слова – ‘войовничий’. Важко сказати, яку семантику зазначеної лексеми було взято за основу для створення негативно конотованої назви сусідньої держави. Можна припустити, що виникла ця назва від слова *раїс* опосередковано, як відгук на популярну з 2008 р. фразу «Роисся, вперед», яку було утворено на основі фрази «Россия, вперед!». Цю спотворену фразу використовують самі ж росіяни для насмішок щодо соціального й економічного становища в державі.

Неприкритим сарказмом позначене найменування *росіюшка*, яке найчастіше використовують у висловленнях про українців-зрадників: *Ну, люблять ці люди і росіюшку і своє місто. Тепер вони нарешті щасливі, тому що не прийшлося продавати свою квартирку у Бердянську та переселятись в «Усть-Засранск»* (Бердянськ в окупації. 3 лютого 2023); *Ані же діти, наївно подумали ми і всіляко уникали публікацій про тих, хто, на нашу думку, різко полюбив росіюшку, виключно в силу їх юного віку* (Бердянськ в окупації. 10 вересня 2023).

Від офіційної назви *Російська Федерація* українці утворили сполуки *свинособача федерація*, *болотна федерація*, *рашистська педерація*, *узьякая педерація*: *Представники свинособачої федерації чомусь вирішили, що вести себе, як скот, можна і за кордонами власної держави* (Бердянськ в окупації. 19 червня 2023); *Дивно тільки, чому подібну ноту озвучує міністерство закордонних справ болотної федерації, а не, скажемо, міністерство сільського господарства* (Бердянськ в окупації. 17 серпня 2023); *Суддя Овідіопольського районного суду Одеської області Дмитро Гандзій відмовився виправляти в судовому рішенні опіску, «збройна агресія рашистської педерації» на «збройна агресія російської федерації»* (<https://glavcom.ua/country/criminal/rashistska-pederatsija-ukrajinskij-suddja-perejmenuvav-rosiju-930647.html>); *Приходили весь серпень до кожної сім'ї окремо з усіма наявними даними, пресували, погрожували і у «красках» розповідали, як відберуть дітей за неналежне виховання за «законами узьякої педерації» і вивезуть в рашу* (+Бердянськ новини online. 3 лютого 2023). Такі лексичні словосполучення утворені переважно через субституцію першого компонента в офіційній назві *Російська Федерація* (*свинособача федерація*, *болотна федерація*) або поєнанням субституції першого компонента та фонетичної деривації другого компонента, до того ж можлива ще й російська транслітерація (*рашистська педерація*, *узьякая педерація*).

Зрідка трапляються також новотвори й від абрєвіатури РФ – *рфія*, *ерефія*: *Жителі Мелітополя повідомляють про загадкове зникнення ганчір'я рфії на головній площі міста* (Запоріжжя інфо, 13 листопада 2022); *Як хочеться, щоб світ виблював ерефію якомога скоріше* (Березовый сок. 19 січня 2023).

Номінації, похідні від неофіційних назв ворожої країни, утворено на основі назви *Московія*, яка була вживана в багатьох європейських країнах у XVI–XIX ст., та назви цієї країни в англійській мові *Russia*. У дискурсах телеграм-каналів зафіксовано використання першої номінації у двох варіантах – *московія* і *масковія*, другий відбиває можливу (звісно, росіяни цієї назви не використовують) російську вимову: *На московії готуються до удару* (ППО – News. 21 січня 2023); *На масковії в нягані сталися два вибухи на нафтовому родовищі* (Запоріжжя.Інфо. 14 серпня 2023). Від англійської назви утворено номени *раша*, *рашка*, що мають так само зневажливе забарвлення: *Але щось пішло не так. Тому зараз*

пропагандони воляють про ядерну зброю. Мовляв, або переможе **раша**, або перемога нікому не дістанеться (Запоріжжя. Інфо, 14 листопада 2022); *Будь проклята **рашка** навіки!* (Березовый сок. 21 травня 2023). Лексема **раша** дала поштовх для утворення ще більш зневажливого найменування ворожої країни, що співзвучне із жаргонним словом **параша**, яке має значення «велике відро у тюремній камері для екскрементів і помийв» (7, т. 6, с. 67). Написання цієї назви зафіксовано в трьох варіантах – **параша**, **паРаша**, **па-раша**: *Є такі що рубаху рвуть на собі за **парашу**, а як діло підійде, то як страус, в землю пикою* (Бердянськ в окупації. 09 квітня 2023); *Тоді стане життя в **паРаші** з дорогами краще* (Нейтральна зона, 14.12.22); *Смердить **па-раша*** (Березовый сок, 23 травня 2023).

Номінації, похідні від назв жителів Росії. Від розмовного слова **кацап**, що є зневажливою назвою росіянина (7, т. 4, с. 123), утворено лексеми **кацапія**, **кацапетія**: *Та хоч зарийтесь в пісок москалі, але **кацапії** – торба* (Березовый сок. 26 лютого 2023); *Такого «миру» вам ружзкіє виродки на кожному клаптику **кацапетії!*** (Березовый сок. 23 травня 2023).

Номінації, які виникли на основі семантичної деривації слів, раніше не асоційованих із поняттям «Росія». До цієї групи зараховуємо лексеми **болота** (**болото**), **дурка**, **мордор**. Назву **болота** (**болото**) українці утворили, очевидно, від переносного значення цього слова **болото**: «кусе те, що характеризується брудом, застоєм, відсутністю живої діяльності, ініціативи» (7, т. 1, с. 215): *Всі ці бренди досі є на **болотах*** (Запоріжжя. Інфо, 14 листопада 2022); *В нас після перемоги буде тільки світле майбутнє, а росіяне будуть гнити до скону у своєму наскрізь пронизаному люття до цивілізованого світу **болоті*** (Бердянськ в окупації. 19 квітня 2023). Лексеми **дурка** словник української мови подає з позначкою «розмовне» з поясненням «жіночий рід до слова **дурень 1**» (7, т. 2, с. 439), **дурень 1** – розмовне «розумово обмежена, тупа людина» (7, т. 2, с. 437). Проте в розмовному мовленні слово **дурка** відоме й зі значенням «психіатрична лікарня», яке, мабуть, і дало поштовх для переосмислення й використання його як назви ворожої країни: *Новини з **дурки*** (Запоріжжя.Інфо. 10 січня 2023). Назву **Мордор** для позначення Росії українці запозичили із фантазійних книг англійського письменника Джона Толкіна, де **Мордор** – це країна зла, яка була осередком сили Чорного Володаря Саурона. Такою постає для наших людей і країна, що принесла стільки горя: *вам до смерті жити в **мордорі**, як роками в темному світі* (Нейтральна зона, 14.12.22).

Складні слова, що виникли на основі поєднання лексеми **стан із характеристичною лексемою.** Одне зі значень лексеми **стан** «Словник української мови» подає як місце тимчасового розташування, стоянка, табір (7, т. 9, с. 642). Цей компонент увіходить до назв багатьох країн і регіонів: **Афганістан**, **Казахстан**, **Таджикістан**, **Татарстан**, **Узбекистан** та ін. У таких поєднаннях **-стан** означає «країна, місце», тобто Афганістан – «країна афганців», Казахстан – «країна казахів» тощо. Проте в сучасній перській мові суфікс **-істан** використовують для утворення топонімів на позначення місць проживання племен, етнічних груп, у зв'язку з цим громадяни Казахстану, Таджикистану, Узбекистану вважають, що цей суфікс у назві їхніх країн не відповідає реаліям сучасності та створює негативний бренд, тому його треба прибрати, змінивши назву країни (<https://kun.uz/ru/news/2019/03/03/uzbekland-ili-nearland-uzbekistanets-predlozil-pereimenovat-stranu>). Очевидно, саме це й спонукало українців широко використовувати компонент **-стан** для найменувань ворожої країни, тобто місця проживання людей, яким не властиві цінності сучасного розвиненого суспільства. Це значення підсилює і виокремлює перший компонент назви – **балайкостан** (балалайка + стан; країна балалайок), **вигрібстан** (вигрібна яма + стан; країна вигрібних ям), **кацапстан** (кацап + стан; країна кацапів), **лаптестан** (лапоть + стан; країна лаптів), **оркостан** (орк + стан; країна орків): *Чи всі контракти і договори по співпраці з **Балайкостаном** припинили своє існування?* (Бердянськ онлайн+. 6 липня 2023); *я читав, що є конспірологічна версія, що кацапні всього на **вигрібстані** не більше 80 кк* (Бердянськ онлайн+. 10 липня 2022); *І вищого виїзд дали тільки в сторону **кацапстана*** (Березовый сок, 27 січня 2023); *І вищого*

керівництва *лаптєстану* також? (Березовый сок, 19 січня 2023); Подивіться, як в *оркостані* знищують птахів (Запоріжжя.Інфо. 19 листопада 2022).

Перифрастичні конструкції репрезентовані прикладковими та атрибутивними словосполученнями. Опорними словами в прикладкових словосполученнях зазвичай постають нейтральні лексеми *країна, держава, росія*, виразниками негативного забарвлення слугують прикладки – *країна-агресор, країна-терорист, країна-гній, держава-терорист, держава-спонсор тероризму, держава-зло, росія-терористка, раша-терорист*: *Вночі, 12 серпня, військові країни-агресора* вдарили ракетами С-300 по Комишувасі та безпілотними літальними апаратами по Запоріжжю (Запоріжжя.Інфо. 14 серпня 2023); *Військові поразки посилюють спроби країни-терориста* до ведення переговорів з українською владою (Країна інфо. 17 листопада 2022); *Геноцид виглядає саме так. росія – країна-гній* (Реальна війна. 5 жовтня 2023); *Держава-терорист* насправді хоче принести українцям лише якомога більше болю і страждань (Блискавка. 17 листопада 2022); *Європарламент визнав Росію державою-спонсором тероризму* (Запоріжжя.Інфо. 23 листопада 2022); *Постійно на зв'язку з нашими командувачами, які протистоять державі-злу на полі бою* (Zelenskiy/Official. 4 квітня 2023); *Росія-терористка* масовано вдарила по газовидобувній інфраструктурі на сході України (ППО – NewsuaНовини. 17 листопада 2022). Лише зрідка обидва слова в прикладковій сполуці негативно забарвлені: *Які ще потрібні докази, щоб оголосити рашу-терориста терористом?* (Запоріжжя.Інфо. 14 січня 2023). Натомість в атрибутивних словосполученнях негативну оцінку семантику мають обидва компоненти – *большая говніловка, великая недострана, великая рАзія, недоімперія болотяних: В большой говніловке есть фсьо, чого не знайдеш в жодній країні світу, в жодних джунглях та пустелях планети* (Березовый сок, 17 січня 2023); *Ідіоти! Великая недострана!* (Нейтральная зона, 14.12.22); *Скільки серед «вчителів» тупорилих любителів великої рАзії* (Бердянськ в окупації, 5 липня 2023); *всі лиш і чекають краху недоімперії болотяних!* (Березовый сок. 19 серпня 2023). Подеколи опорним словом в атрибутивній сполуці постає нейтральна лексема *країна – країна 404, країна рабів і зеків: Як відомо, сьогодні на болотах відзначають день країни 404* (Бердянськ в окупації. 12 червня 2023); *Країна рабів і зеків, без гідності і розуму...* (+Бердянськ новини online. 22 червня 2023).

Семантичний аналіз розглянутих вище номінацій на позначення Росії дає змогу виокремити такі ознаки концепту «Росія», які формують його інтерпретаційне поле в мовній картині світу українців: 1) Росія – це країна, яка заслуговує лише на зневажливе ставлення (*росія, расія, расея, расея, рассея, роззія, разея, рАзія, рососія, расасія, срасія, раїсія, росіюшка, рфія, ерефія, кацапія, кацапетія, московія / масковія, раша, великая рАзія*); 2) Росія не відповідає сучасному розумінню держави як соціального інституту, який забезпечує гідне життя своїх громадян (*балайкостан, вигрібстан, кацапстан, лаптєстан, великая недострана, недоімперія болотяних, країна 404, рабсія, країна рабів і зеків*); 3) Росія – країна, яка морально деградує (*болото, дурка, параша, большая говніловка, країна-гній, свинособача федерація, болотна федерація, рашистська педерація, узькая педерація*); 4) Росія – країна, у якій процвітає зло (*мордор, оркостан, держава-зло*); 5) Росія несе загрозу всьому людству (*країна-агресор, країна-терорист, держава-терорист, держава-спонсор тероризму, росія-терористка, раша-терорист*).

Висновки. У мовній картині світу українців сьогодення сформувався негативний образ Росії як антидемократичної держави. Концептуальний імідж Росії в мовній картині світу українців визначають такі її характеристики: країна, що не заслуговує поваги, не відповідає сучасному розумінню держави як соціального інституту, морально деградує, є осередком зла та несе загрозу міжнародному порядку. Перспективу подальших наукових досліджень убачаємо в аналізі репрезентантів інших важливих концептів у мовній картині світу українців.

Список використаної літератури

1. Булик-Верхола С. З. Мовний образ росії як ворога (на матеріалі ЗМІ періоду російсько-української

- війни). *Закарпатські філологічні студії*. Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 23. Т. 1. С. 29–33.
2. Лосев І. В. Відносини України і Росії в 90-ті роки ХХ ст. як культурно-історичний феномен. *Наукові записки*. 2001. Т. 19. Теорія та історія культури. С. 62–66.
 3. Малецькі Л. «У тіні великого брата...» – концепт «Росія» (на матеріалі сучасної української преси). *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. 4. С. 85–89.
 4. Маркування військової техніки ЗС РФ. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
 5. Москаленко Н. О. Соціолінгвістичні ознаки українського національного дискурсу в умовах війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 60. Т. 2. С. 13–16.
 6. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. Вип. 4. С. 214–224.
 7. Словник української мови. В 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 827 с.; Т. 2. 1971. 550 с.; Т. 4. 1973. 840 с.; Т. 6. 1975. 832 с.; Т. 9. 1978. 916 с.
 8. Степаненко М. І. Перифрастичні зв'язки хороніма *Росія* в публіцистично-політичному дискурсі: структура, семантика, аксіологія. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси : Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2022. Вип. 32. С. 57–66.

References

1. Bulyk-Verkhola, S. Z. (2022). Movnyi obraz Rosii yak voroha (na materialii ZMI periodu rosiisko-ukrainskoi viiny) (Linguistic image of Russia as an enemy (based on media material from the period of the Russian-Ukrainian war)). In : *Zakarpatski filolohichni studii (Transcarpathian philological studies)*. Vydavnychiy dim "Helvetyka", 23, 1, 29–33 (in Ukr.).
2. Losev, I. B. (2001). Vidnosyny Ukrainy i Rosii v 90-ti roky XX st. yak kulturno-istorychnyi fenomen (Relations between Ukraine and Russia in the 90s of the XX century as a cultural and historical phenomenon). In: *Naukovi zapysky (Proceedings). Tom 19. Teoriia ta istoriia kultury (Theory and history of culture)*, 62–66 (in Ukr.).
3. Maletski, L. (2016) "U tini velykoho brata..." – kontsept "Rosii" (na materialii suchasnoi ukrainskoi presy) ("In the shadow of the big brother..." – the concept of "Russia" (based on the material of the modern Ukrainian press)). In: *Studia Ukrainica Posnaniensia*, (4), 85–89 (in Ukr.).
4. Markuvannia viiskovoi tekhniki_ZS_RF (Marking of military equipment of the Armed Forces of the Russian Federation). Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (in Ukr.).
5. Moskalenko, N. O. (2023). Sotsiolingvistychni oznaky ukrainskoho natsionalnoho dyskursu v umovakh viiny (Sociolinguistic features of the Ukrainian national discourse in the conditions of war). *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia (Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Philology)*. Vydavnychiy dim "Helvetyka", 60, 2, 13–16 (in Ukr.).
6. Poliuzhyn, M. (2015). Poniattia, kontsept ta yoho struktura (Concept and its structure). In: *Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky (Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University)*, 4, 214–224 (in Ukr.).
7. Bilodid, I. K. (Ed.) ta in. (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy (Dictionary of the Ukrainian Language). V 11 t. Т. 1, 2, 4, 6, 9. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).
8. Stepanenko, M. I. (2022). Peryfrastychni zv'iazky khoronima Rosiia v publitsystychno-politychnomu dyskursi: struktura, semantyka, aksiolohiia (Periphrastic connections of the choronym Russia in journalistic and political discourse: structure, semantics, axiology). In: *Movoznavchyi visnyk (Linguistic Bulletin)*. Cherkasy: Vydavets FOP Hordiienko Ye. I., 32, 57–66 (in Ukr.).

REPRESENTATION OF THE CONCEPT "RUSSIA" IN THE UKRAINIANS' LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD NOWADAYS

*Raisa Khrystianinova, Doctor of Philology, Professor,
Head of the Ukrainian Language Department,
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

e-mail: khrystianinova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0045-1026>

Abstract. Introduction. *The change in socio-cultural perception of modern Russia following the annexation of Crimea, significant territories of the Donetsk and Luhansk regions and the full-scale invasion is reflected in the Ukrainians' language picture of the world, accordingly, the concept "Russia" acquires a new meaning, and therefore requires further research, that determines the actuality of the proposed intelligence.*

Purpose. *To identify and describe the concept "Russia" content and structure in Ukrainians' language picture of the world nowadays, based on the analysis of ways of representation of this concept in the speech of Ukrainians.*

Methods: analysis of the scientific works in linguistics and cultural studies which are dedicated to problem under consideration – to outline the theoretical background of the study; contextual analysis – to reveal the connotation of formed names of the enemy country in the context; interpretation method – for content clarification of the lexemes of names; descriptive method – for systematization and classification of the studied linguistic material.

Results. It has been discovered that the core of the concept “Russia” represents its conceptual component, which can be defined as follows: Russia is a large, both in terms of size and population, multinational transcontinental state in Eastern Europe and North Asia; in terms of economic development, it belongs to developing countries; it has a large stockpile of mass destruction weapons; it pursues an aggressive policy towards other countries; it is a terrorist state and sponsor of terrorism.

Through the semantic analysis of the newly formed names of the enemy country, which are used by Ukrainians nowadays, a complex of features, that form the interpretive field of the concept “Russia” in the Ukrainians’ language picture of the world, was identified: 1) russia is a country that deserves only contemptuous treatment; 2) russia does not correspond to the modern understanding of the state as a social institution that ensures a dignified life for its citizens; 3) russia is a morally degrading country; 4) russia is a country where evil flourishes; 5) russia poses a threat to all humanity.

Originality. The concept of “Russia” in the Ukrainians’ language picture of the world during the large-scale war of 2022–2023 appears as negatively connoted, its interpretive field forms a complex of features represented by a significant number of newly formed lexemes to denote the enemy country, which convey the contemptuous attitude of Ukrainians towards it.

Conclusion. The Russia conceptual image in the Ukrainians’ language picture of the world is determined by following characteristics: an anti-democratic country that does not deserve respect, it does not correspond to the modern understanding of the state as a social institution, it morally degrades, it is the center of evil and poses a threat to the international order.

Key words: concept, the core of the concept, concept periphery, conceptual component of the concept, interpretive field of the concept, derived name, semantic derivation.

Надійшла до редакції: 25.10.23.

Прийнято до друку: 02.12.23